

УДК 336.078.3

Ванькович Д.В.

доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка

Іваськевич Х.І.

аспірант кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЛОГІКИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

У статті концептуалізовано логіку дослідження сутності фінансового контролю, з'ясовано, що соціально-економічні перетворення, які відбуваються в Україні останніми роками, позначилися на трансформації його змісту, функцій, методів і механізмів здійснення. Виявлено нові тенденції в розвитку фінансового контролю в Україні і доведено, що визначення «фінансового контролю» які приводяться вітчизняними авторами не дають чіткого уявлення про систему базових принципів, методів та інструментів, які є необхідними й достатніми для реалізації не лише прагматичного, але й пізнавального та освітнього видів діяльності над об'єктом реального світу в межах перспективи (однієї з можливих альтернатив майбутньої парадигми). Обґрунтовано необхідність систематизації концептуальних підходів до організації пізнавальної, освітньої та прагматичної діяльності як науковців, так і практиків.

Ключові слова: явище, сутність, методологія, концепція, фінансовий контроль, логіка дослідження.

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЛОГІКИ ІССЛЕДОВАНИЯ СУЩНОСТИ ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ

Ванькович Д.В., Іваськевич Х.І.

В статті концептуалізовано логіку дослідження сутності фінансового контролю, встановлено, що соціально-економічні перетворення, що відбуваються в Україні в останні роки, позначилися на трансформації його змісту, функцій, методів і механізмів здійснення. Виявлено нові тенденції в розвитку фінансового контролю в Україні і доведено, що визначення «фінансового контролю», які приводяться вітчизняними авторами не дають чіткого уявлення про систему базових принципів, методів та інструментів, необхідних і достатніх для реалізації не тільки прагматичного, але й пізнавального та освітнього видів діяльності над об'єктом реального світу в межах перспективи (однієї з можливих альтернатив майбутньої парадигми). Обґрунтовано необхідність систематизації концептуальних підходів до організації пізнавальної, освітньої та прагматичної діяльності як науковців, так і практиків.

Ключевые слова: явление, сущность, методология, концепция, финансовый контроль, логика исследования.

CONCEPTUALIZATION OF THE LOGIC SURVEY OF FINANCIAL CONTROLS

Vankovych D., Ivaskevych K.

The article conceptualises the logic of the research of the essence of financial control. It has been determined that the socioeconomic transformations that have taken place in Ukraine in recent years have affected the transformation of its content, functions, methods and mechanisms of implementation. New trends in the development of financial control in Ukraine are revealed. It is proved that the definitions of «financial control» given by the domestic authors do not give a clear idea of the system of basic principles, methods and tools that are necessary and sufficient for realization of not only pragmatic, but also cognitive and educational activities on the real world object in the limits of the prospect (one of the possible alternatives to the future paradigm). The necessity of systematization of conceptual approaches to organization of cognitive, educational and pragmatic activity of both scientists and practitioners is substantiated.

Keywords: phenomenon, essence, methodology, concept, financial control, logic of research.

Постановка проблеми. Формування та реалізація бюджетно-податкової політики неможливі без дієвого та ефективного фінансового контролю. Стратегією розвитку системи управління державними фінансами, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 № 774-р, передбачено реформування державного внутрішнього та зовнішнього фінансового контролю. Метою їх удосконалення визначено, відповідно: забезпечення якісного ефективного управління

ресурсами держави з дотриманням принципів економічності, ефективності, результативності та прозорості; підвищення ефективності зовнішнього контролю та аудиту публічних фінансів шляхом імплементації стандартів Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю (INTOSAI) і кращих міжнародних методик, в тому числі аудиту доходів державного бюджету.

Враховуючи це суттєво зріс інтерес наукової спільноти до проблем методологічного забезпечення фінан-

сового контролю та реорганізації діяльності його суб'єктів в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці фінансового контролю, пошуку шляхів підвищення його ефективності в Україні присвячені наукові праці: Ангеліної І., Волик Н., Гнезділової О., Дікань Л., Дребот С., Івашової Л., Кожушко О., Кривцової Т., Магурчак Т., Матвійчук А., Мироненко А., Піхоцького В., Суркової Ю., Шевчука О. [1; 10; 6; 4; 7; 8]. Високо оцінюючи внесок цих дослідників у висвітлення теоретико-методологічних засад і практичних аспектів фінансового контролю, маємо, однак, зазначити, що не всі теоретичні і практичні проблеми підвищення його дієвості, результативності та ефективності вирішені. Зокрема основною перешкодою запровадження нової системи фінансового контролю в Україні, як свідчить практика, є «неповне розуміння керівниками бюджетних установ суті її складових», що спричинене передусім відсутністю в науковій літературі єдності щодо логіки пізнання, вивчення та практичної організації фінансового контролю.

Постановка завдання. Метою статті є концептуалізація логіки дослідження сутності фінансового контролю, адже соціально-економічні перетворення, які відбуваються в Україні останніми роками, позначилися на трансформації його змісту, функцій, методів і механізмів здійснення, що потребує систематизації концептуальних підходів до організації пізнавальної, освітньої та прагматичної діяльності як науковців, так і практиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Явище контролю багатогранне. Саме тому в науковій літературі існує чимало різноманітних уявлень щодо його призначення, цілей, завдань та механізму здійснення.

У сучасних умовах найсерйознішим претендентом на роль універсальної методології продовжує залишатися діалектика, що позбавлена матеріалістичного й ідеалістичного детермінізму, в якій Буття і Свідомість взаємодіють та утворюють цілісну динамічну систему з синергетичними ефектами і зворотними зв'язками. У системі категорій діалектики особливе місце займають «сутність» і «явище». Сутність проявляє себе в явищах, а явище є проявом сутності, що потребує поступового переходу від вивчення явища до пізнання сутності. Враховуючи цю послідовність їх взаємозв'язок може бути представлений за допомогою моделі розгляду об'єктів реального світу в аспектах явища та сутності.

В аспекті явища «Перспектива», «Парадигма», «Теорія» та «Методологія» визначають межі, в яких досліджується об'єкт реального світу. В цих межах – «Методи», «Правила», «Протиріччя», які в свою чергу визначають

релевантні «Моделі» й «Класифікації». У свою чергу зв'язки і відношення між елементами об'єкта реального світу визначають закони та закономірності, а останні – поняття, визначення, положення та концепції.

Оскільки поняття та визначення є кульмінацією пізнавального процесу спробуємо на основі аналізу існуючих дефініцій фінансового контролю розкрити логіку наукових досліджень, що домінує в Україні.

Так український вчений О. Шевчук розглядає фінансовий контроль як регламентовану чинним законодавством і установчими документами діяльність державних, регіональних, галузевих органів, громадськості, саморегульованих організацій, суб'єктів господарювання з перевірки правильності фінансового планування, обґрунтованості, повноти і своєчасності надходжень грошових коштів, а також законності й ефективності їх використання [8, с. 20]. Основними характеристиками визначення є: регламентована діяльність, перевірка, критерії – правильність, обґрунтованість, повнота, своєчасність, законність, ефективність.

В. Піхоцький [7, с. 19] стверджує, що фінансовий контроль – це система активних дій, що здійснюються органами державної влади, місцевого самоврядування та громадянами України, щодо стеження за функціонуванням будь-якого об'єкта управління у частині утворення, розподілу й використання ним фінансових ресурсів із метою оцінки економічної ефективності господарської діяльності, виявлення і блокування у ній відхилень, що перешкоджають законному й ефективному використанню майна і коштів, розширеному відтворенню виробництва, задоволенню державних, колективних та приватних інтересів і потреб, а також удосконаленню управління економікою. Основні характеристики визначення: система активних дій, перелік суб'єктів, стеження за функціонуванням, звертається увага на мету діяльності.

Л. Івашова, О. Гнезділова, Н. Волик [10, с. 15] вважають, що «фінансовий контроль – система заходів, спрямованих на перевірку законності й доцільності комплексу дій у сфері створення, розподілу і споживання фінансових ресурсів усіма учасниками контрольного процесу з метою забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку країни, регіонів та окремих підприємств». Основні характеристики визначення: система заходів, перевірка, критерії – законність та доцільність, у сфері, вказується на мету.

Л. Катан, Ю. Масюк, Р. Безус [9, с. 548] визначають фінансовий контроль як один із видів фінансової діяльності держави з перевірки суб'єктів господарю-

Таблиця 1. Класифікація термінів, пов'язаних з формами організації наукового знання, в аспектах явища та сутності [5, с. 15]

Класифікаційна ознака			Основні терміни
Позиція розгляду	Контекст розгляду	Ключові терміни контексту	
Явище	Зовнішній	Зовнішнє; Проявлення; Винаходження; Форми існування	Перспектива; парадигма; методологія; теорія; метод; правило; протиріччя; модель; класифікація
Сутність	Внутрішній	Внутрішній; Основа; Зміст; Суть; Смисл; Єдність властивостей та відношень	Термін; поняття; визначення; аксіома; теорема; гіпотеза; концепція; закон; закономірність; зв'язки та відношення між елементами об'єкта реального світу

вання всіх форм власності шляхом застосування встановлених чинним законодавством методів контрольної діяльності для виявлення недоліків у фінансовій звітності підприємств, установ, організацій в процесі створення, розподілу, використання грошових фондів. Основні характеристики визначення: вид фінансової діяльності, держава суб'єкт, перевірки, використання методів контрольної діяльності, мета – виявлення недоліків у фінансовій звітності.

І. Ткачук [3, с. 420] трактує фінансовий контроль як сукупність дій, форм і методів його організації при перевірці фінансової діяльності суб'єктів господарювання. Основні характеристики визначення: сукупність дій, форм і методів організації, перевірка.

А. Хмельков в навчальному посібнику «Державний фінансовий контроль» [2, с. 10] розглядає фінансовий контроль двома. З однієї сторони це функція управління фінансами, з іншої – діяльність органів фінансового контролю. Основні характеристики визначення: функція управління, діяльність.

Т. Магурчак [4, с. 73] вважає, що фінансовий контроль – це процес перевірки фінансово-господарської діяльності об'єкта контролю, яка дає можливість дослідити його фактичний фінансовий стан і оцінити його відповідність певним установленим показникам і нормам. Основні характеристики визначення: процес, перевірка фінансово-господарської діяльності, оцінка відповідності встановленим показникам і нормам.

Автори монографії «Реформування фінансового контролю в Україні: проблемні питання та напрями їх вирішення» [6, с. 118] визначають фінансовий контроль як систему відносин з приводу систематичного спостереження та перевірки процесу створення, розподілу та використання фондів фінансових ресурсів на всіх рівнях, яка діє з метою встановлення відхилень від заданих параметрів у вартісному виразі. Основні характеристики визначення: система відносин, спостереження та перевірка, мета – встановлення відхилень від заданих параметрів у вартісному виразі.

Отже, найбільшого поширення в економічній літературі отримала позиція щодо розгляду фінансового

контролю як форми реалізації контрольної функції фінансів. Систематизація існуючих в економічній літературі поглядів на фінансовий контроль дає змогу зробити висновок, що загалом наявним його визначенням бракує комплексності, конкретизації форм, інструментів і методів його здійснення. Усі визначення зосереджені на методах, правилах та протиріччях. Це швидше гіпотези, а не поняття чи визначення фінансового контролю. Акцентується увага на видимому: діяльність; зміст діяльності – перевірка, стеження, виявлення; зазначається мета. Тобто основна проблема в тому, що науковці як правило спочатку подають визначення, а потім вивчають явище.

Крім того варто зауважити, що теоретичні дослідження в сфері фінансового контролю не можна вважати фундаментальними без розгляду економічної змістовності даного поняття. Загальновідомо, що економічна змістовність будь-якого поняття досліджується через його класифікацію.

Висновки з проведеного дослідження. Отже визначення «фінансового контролю» приводяться вітчизняними авторами з певних світоглядних позицій та, переважною більшістю, не є операційними. Вони не дають чіткого уявлення про систему базових принципів, методів та інструментів, які є необхідними й достатніми для реалізації не лише прагматичного, але й пізнавального та освітнього видів діяльності над об'єктом реального світу в межах перспективи (однієї з можливих альтернатив майбутньої парадигми).

Нині в Україні простежуються нові тенденції в розвитку фінансового контролю: 1) звужується сфера державного фінансового контролю з одночасним розширенням недержавного; 2) відбувається зрушення від наступного до попереднього фінансового контролю; 3) поступово трансформується об'єкт фінансового контролю. На зміну правилам, нормативам, процедурам і розміру видатків приходять планові цілі, результати, ефективність.

Все це вимагає розробки сучасної концепції фінансового контролю з метою досягнення бажаної ефективності наукових досліджень та якості їх результатів, що є перспективним напрямом подальших досліджень.

1. Ангеліна І.А. Система органів державного фінансового контролю і нагляду України: проблеми формування / *Економічний часопис – XXI*. – 2013. – № 11-12. – С. 95-98.

2. Державний фінансовий контроль : навч. посіб. / А.В. Хмельков. – Х.: ХНУ імені В.Н. Караїна, 2013. – 548 с.

3. Державні фінанси: підручник / І.Г. Ткачук. – Івано-Франківськ: Прикарпат. Нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2015. – 510 с.

4. Магурчак Т.П. Фінансовий контроль як функція системи управління / Т.П. Магурчак // *Молодий вчений*. – 2014. – № 11. – С. 70-75.

5. Рач В. Побудова термінологічної системи форм організації наукового знання / В. Рач, О. Россошанська, О. Медведєва // *Науковий СВІТ*. – 2010. – № 4. – С. 13-16.

6. Реформування фінансового контролю в Україні: проблемні питання та напрями їх вирішення: монографія / Л.В. Дікань, О.В. Кожушко, Т.О. Кривцова та ін.; за заг. ред. канд. екон. наук, проф. Дікань Л.В. – Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – 220 с.

7. Система державного фінансового контролю в Україні: концептуальні засади теорії та практики: монографія / В.Ф. Піхоцький. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 336 с.

8. Система державного фінансового контролю: формування та розвиток в Україні: монографія / О.А. Шевчук. – Ірпінь: Університет ДФС України, 2016. – 378 с.

9. Фінанси і кредит: питання і відповіді : навч. посіб. / Л.І. Катан, Ю.В. Масюк, Р.М. Безус та ін.; за заг. ред. Л.І. Катан, Ю.В. Масюк. – Д.: Монолит, 2015. – 632 с.

10. Фінансовий контроль і аудит: реалії та перспективи розвитку: монографія / Л.М. Івашова, О.М. Гнєзділова, Н.Г. Волик. – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2012. – 260 с.